

Wizja gór w *Melodii mgieł nocnych* i *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 551.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 249–250.
- Źródło: Kazimierz Tetmajer, *Przedmowa*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. J. Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 5.
- Źródło: Jacek Kolbuszewski, *Wstęp*, [w:] Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, Wrocław 1998.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Sobek Jaworcarz jaki honor miał*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 197–198.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 246.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 251.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 250.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Babski wybór*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 347–348.

- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Jak Jasiek z Ustupu, Hanusia od Królów i Marta Uherczykówna z Liptowa śpiewali w jedno słoneczne rano ku sobie*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 124–125.
- Źródło: Julian Przyboś, *Sen i przebudzenie*.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 230.

Wizja gór w *Melodii mgieł nocnych* i *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera

Stanisław Witkiewicz, *Wiatr halny* (1895).

Źródło: domena publiczna.

Kazimierza Przerwę-Tetmajera można nazwać poetą Tatr. Niewielu było artystów, którzy tak bardzo związali się z górskim pejzażem i tak często powracali do niego w swojej twórczości. Tetmajer nie tylko urodził się na Podhalu – w Tatrach spędzał niemal każdą wolną chwilę, pisał o nich wiersze, a także opowiadania i powieści. Wśród nich szczególne miejsce zajmują wiersz *Melodia mgieł nocnych* oraz zbiór opowiadań *Na Skalnym Podhalu*.

Twoje cele

- Rozpoznaś cechy poetyki wiersza *Melodia mgieł nocnych* (*Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym*) i zbioru opowiadań *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.
- Dokonasz interpretacji wizji mentalności góralskiej zawartą w opowiadaniach ze zbioru *Na Skalnym Podhalu*.
- Zestawisz ze sobą kreację górskiego pejzażu w *Melodii mgieł nocnych* (*Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym*) i *Na Skalnym Podhalu*.
- Ocenisz, czy w prozie Tetmajera są obecne wpływy impresjonizmu.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Kazimierz Przerwa Tetmajer, fot. przed 1901 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tatry były dla Kazimierza Przerwy-Tetmajera (1865–1940) miejscem szczególnie ważnym, a krajobraz i kultura podhalańska odcisnęły trwałe piętno na jego twórczości. Poeta spędził dzieciństwo w bliskim sąsiedztwie gór, w Ludźmierzu koło Nowego Targu. Po Tatrach wędrował w latach 1881–1896, początkowo ze swoim starszym bratem Włodzimierzem (1861–1923), a później także z innymi przyszłymi reprezentantami młodopolskiego środowiska artystycznego i intelektualnego, m.in. z Tadeuszem Boyem-Żeleńskim (1874–1941). W taternictwie Tetmajer zaliczył nawet kilka ważnych osiągnięć, brał na przykład udział w pierwszym zarejestrowanym wejściu na Staroleśny Szczyt (2476 m n.p.m.) – w późniejszym etapie życia musiał jednak zaniechać wędrówek ze względu na zły stan zdrowia. Artysta dobrze poznał miejscowy folklor,

a świadectwem tej fascynacji stał się później cykl nowel *Na Skalnym Podhalu* (publikowany w latach 1903–1910). Liryka o tematyce tatrzańskiej zajmuje natomiast istotne miejsce w jego twórczości poetyckiej i wraz z utworami takich twórców jak Jan Kasprówicz i Stanisław Witkiewicz znacząco przyczyniła się do popularyzacji Podhala. Co więcej, stylizowane na gwarę góralską wiersze Tetmajera zostały szybko zaadaptowane przez miejscową ludność jako lokalne przyśpiewki. Ze względu na zasługi poety dla regionu, przełęcz pomiędzy Gerlachem a Zadnim Gerlachem nazwano na jego cześć Przełęczą Tetmajera.

W 1900 roku Kazimierz Przerwa-Tetmajer pisał w liście:

((Jacek Kolbuszewski

Wstęp

Chciałbym, żeby śmierć spotkała mnie w Tatrach, w zupełnej i absolutnej samotności [...]. W ostatnim rytmie konającego serca moja dusza zerwie się i polecą w Tatry. Stale samotna – wiecznie samotnie błąkać się będzie na graniach, gdzie oprócz mnie nie było

jeszcze nikogo, dumać będzie w roztokach, śpiewać swoje własne pieśni na górskich krawędziach. Gdyby przyszło mi nawet skonać w Honolulu, gdyby śmierć zaskoczyła mnie w Nowym Jorku, czy na innym kontynencie, czy biegunie – ja wrócę do Tatr! Wyrwę się i tu już zostanę na wieki!

Źródło: Jacek Kolbuszewski, *Wstęp*, [w:] Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, Wrocław 1998.

Pisane w podniosłym tonie słowa dobrze obrazują młodopolską uczuciowość – pełną patosu, a równocześnie często krytykowanej afektacji. Wynurzenia Tetmajera nie były jednak pozą. Poeta rzeczywiście głęboko przeżywał problemy przełomu wieków: zwątpienie w tradycyjne wartości, coraz bardziej powszechny brak szacunku dla sztuki, odczłowieczenie pracy po rewolucji przemysłowej. Góry były miejscem, gdzie artysta znajdował spokój wewnętrzny i odzyskiwał utraconą nadzieję.

Leon Wyczółkowski, *U Wrót Chałubińskiego* (1905).

Źródło: domena publiczna.

Tetmajer w dużej mierze przyczynił się do popularyzacji tatrzańskiego pejzażu. Choć turystyka w tym regionie miała swój początek już w pierwszych dekadach XIX wieku, w okresie Młodej Polski nastąpiła prawdziwa moda na wyprawy w góry. Poza malowniczą przyrodą, do Tatr przyciągała wyjątkowa, artystyczna atmosfera, która wytworzyła się w Zakopanem – miasteczko stało się jednym z najważniejszych ośrodków kultury, zrzeszającym twórców takich jak Jan Kasprówicz (1860–1926), [Stanisław Witkiewicz](#) (1851–1915) czy właśnie Kazimierz

Przerwa-Tetmajer.

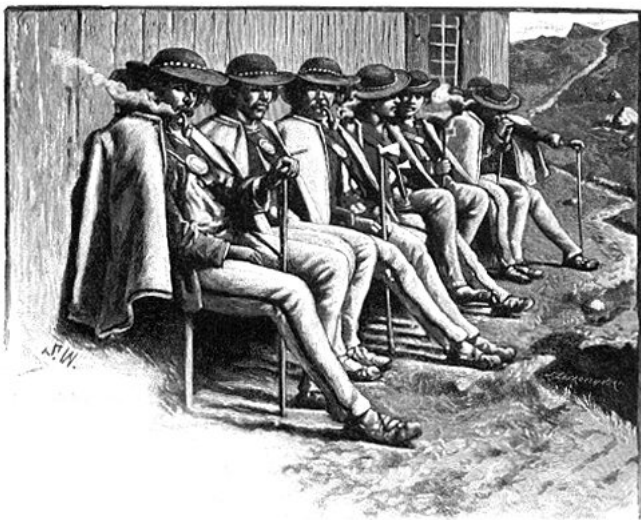
Jego druga seria poezji, opublikowana w 1894 roku, stanowiła rodzaj manifestu nowej wrażliwości. Poeta wyraził w wierszach lęki i pragnienia całego pokolenia, ujawniając jego [dekadenckie](#) nastroje. Wielu czytelników utożsamiało się z postawą wyrażaną przez Tetmajera, a opisywane przez niego sposoby ucieczki przed pustką życiową potraktowało jako drogowskazy. Jednym z nich była ucieczka na łono natury, zwłaszcza górskiej, co znalazło wyraz w utworze *Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)*:

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)

Cicho, cicho, nie budźmy śpiącej wody w kotlinie,
lekko z wiatrem płasajmy po przestworów głębinie...
Okręcajmy się wstęgą naokoło księżycy,
co nam ciała przezrocze tęczą blasków nasycy,
i wchłaniajmy potoków szmer, co toną w jeziorze,
i limb szumy powiewne, i w smrekowym szept borze,
pijmy kwiatów woń rzeźwą, co na zboczach gór kwitną,
dźwięczne, barwne i wonne, w głąb wzlatujmy błękitną.
Cicho, cicho, nie budźmy śpiącej wody w kotlinie,
lekko z wiatrem płasajmy po przestworów głębinie...
Oto gwiazdę, co spada, lećmy chwycić w ramiona,
lećmy, lećmy ją żegnać, zanim spadnie i skona,
puchem mlecza się bawmy i ćmy błoną przezroczą,
i sów pierzem puszystym, co w powietrzu krąg toczą,
nietoperza ścigajmy, co po cichu tak leci,
jak my same, i w nikle oplatajmy go sieci,
z szczytu na szczyt przerzucmy się jak mosty wiszące,
gwiazd promienie przybiją do skał mostów tych końce,
a wiatr na nich na chwilę uciszony odpocznie,
nim je zerwie i w płasy pogoni nas skocznie...

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 230.

Stanisław Witkiewicz, ilustracja do zbioru opowiadań *Na przełęczy* (1891).

Za sławę tego wiersza była odpowiedzialna między innymi jego oryginalna poetyka. Podmiot liryczny utożsamia się z mgłami spowijającymi nocą tatrzańskie granie. Panuje tu nastrój zagadki, tajemnicy, poeta z wielką wprawą dobiera słowa tak, aby uzyskać wrażenie ciszy, spokoju, senności. W jego wizji cała natura jest ze sobą połączona, obłoki rozplývają się w krajobrazie, „wchłaniają potoków szmer”, „piją woń kwiatów”, „puchem mlecza się bawią”. Tetmajer projektuje nową perspektywę patrzenia na góry: nie opisuje ich z dystansu, jak człowiek, która zadziwia się zjawiskami

przyrody, lecz jako podmiot należący do niej. Pejzaż tatrzański uświadamia, że ludzie są częścią wielkiego, nieogarnionego spektaklu. Wiedza ta daje poczucie harmonii i skłania do życia w zgodzie ze światem.

Z tą nieco fantastyczną scenerią koresponduje późniejsze dzieło Tetmajera, powstający w latach 1901–1912 zbiór opowiadań *Na skalnym Podhalu*. Artysta skupił się w nim na życiu górali, tworząc własne legendy oparte na podhalańskim folklorze. Jego zamiarem nie było opisanie zwyczajów współczesnych mieszkańców tych terenów, lecz odtworzenie dawnego świata:

((Kazimierz Tetmajer

Przedmowa

Zaznaczyć też muszę i zaznaczam jak najwyraźniej, że między Skalnym Podhalem a dzisiejszą góralszczyzną, zwłaszcza zaś dzisiejszym Zakopanem, nie ma żadnego związku. Ci, nie z inteligentnych, ale inteligentniejszych współczesnych górali, którzy myślą i mówią, że „to jest o nich pisane”, mylą się najdokładniej. To jest pisane w wyobraźni i z wyobraźni o ich przodkach, ich pradziadach i dziadach, ich ojcach ostatecznie tu i ówdzie – ale nie o nich.

Źródło: Kazimierz Tetmajer, *Przedmowa*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. J. Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 5.

Tetmajer wprowadzał w tych opowiadaniach stylizację gwarową, starając się odtworzyć brzmienie góralskiej mowy z okresu swojego dzieciństwa czy też z czasów przed własnym narodzeniem. Współcześni cenili tatrzańską twórczość Tetmajera za to, że nie przyjmował on perspektywy mieszczanina, który patrzy na góry i ich mieszkańców z dystansem. Artysta potrafił wczuć się w samą naturę (jak w *Melodii mgieł nocnych*), ale też w mentalność góralską. Narrator utworów wchodzących w skład *Na Skalnym Podhalu* jest zazwyczaj reprezentantem ludu – niekiedy przyjmuje rolę gawędziarza opowiadającego zasłyszane historie, innym razem opisuje wydarzenia z perspektywy ich naocznego świadka. Najczęściej unika oceny moralnej występków, starając się oddać prostotę myślenia górali. Widoczne jest to zwłaszcza przy historiach o zbójnikach, jak w opowiadaniu *Sobek Jaworcarz jaki honor miał*.

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Sobek Jaworcarz jaki honor miał

Wtedy opowiadał swoim towarzyszom różne historie z życia zbójników i ze swojego życia. Górale, którzy znali wiele z nich, słuchali z tą satysfakcją, z jaką się słucha znanych, a zdumiewających i podziwu godnych opowiadań. Potakiwali głowami i wypowiedzeniem wielu: „Haj, haj!”, „Hej, hej!” Inni słuchali z otwartymi ustami, a sława górali w ogólności, a Sobka szczególnie, rosła w duszach od dnia do dnia, od nocy do nocy. Bo Sobek umiał zawsze swoją własną osobę w słońcu imponujących albo nadzwyczajnych czynów postawić.

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Sobek Jaworcarz jaki honor miał*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 197–198.

Artysta nie odtwarzał jednak dokładnie rzeczywistości, lecz kreował własną wizję Podhala. Lud z jego opowiadań to często postaci mityczne, obdarzone niemal nadludzką siłą i hartem. Części z bohaterów Tetmajer przypisuje typowo młodopolską wrażliwość – tworzy postaci „artystów ludowych”, wyjątkowych i niezrozumianych przez innych. Taki jest stary Maciek Scyrbularz z opowiadania *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*. Mimo słabego zdrowia protagonista wybiera się na wędrówkę, chcąc zjednoczyć się z naturą:

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach

I przyszedł pewien majowy dzień, dzień tak ciepły, jak bywa w lipcu. Jakiś wiatr cudowny, pachnący od Tatr wiał. Wyszedł Maciek przed chałupę i patrzy, a wiatr wdycha do piersi.

Hej Boze, Boze!...

I począł przed siebie iść...

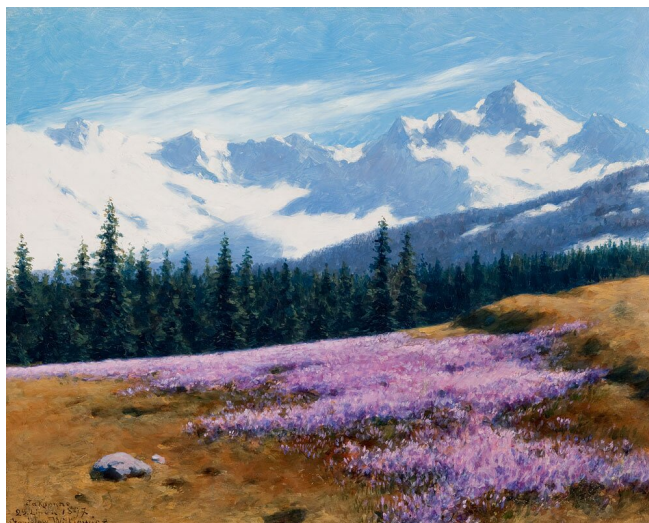
Począł iść, albowiem wiatr cudowny i pachnący, co od Tatr wiał, począł go ciągnąć ku sobie.

W piersi Maćka powstało pragnienie zanurzenia się w nim, jakby we wodzie, która męci, gdy członki są znużone i ciało słabe: – wykąpiesz się: zaraz ci lepiej.

W opowiadaniu tym Tetmajer tworzy autorską legendę – niepopartą żadnymi folklorystycznymi przekazami – o zimowych pannach, czyli duszach zmarłych mniszek, które zostały porzucone w Tatrach przez anioła mającego je zabrać do nieba. Błąkają się one między morzem a górami, tańczą zimą wśród wierchów i nad zamarzniętymi stawami. Bawią się, karmią się lodem, odpoczywają na graniach. W ich zachowaniu nietrudno dostrzec podobieństwo do mgieł z *Melodii mgieł nocnych*:

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*

Zimowe panny przylatują z wiatrem, z chmurami śnieżnymi od tego morza, co gdzieś daleko jest, a nigdy nie odmarza. Białe są takie, jak śnieg, twarz białe, usta białe, tylko oczy im się świecą jak szron o świcie, a włosy mają jak srebrzone. Suknie na nich białe, długie, tak się koło ciała owijające, jak pajęczyna jesienna czasem koło smreka młodego na gałęziach. Kiedy spadną na Tatry z chmurami, a dzieje się to zazwyczaj w nocy, w noc księżycową, podczas pełni, zaraz biorą się za ręce i poczynają tańczyć wielkim kołem po halach, [upłazach](#), dolinach i zamarzniętych stawach, podobnie jak po lodach morskich tańczyły [...]. Nie jednego miejsca się trzymają, ale przelatują z wiatrem przez granie i przełęcz z doliny do doliny, czasem się rozbijając na drobne stada, a czasem zbiwszy w wielką gromadę. Wtedy bywa ich tak dużo, że się bieli w oczach od nich. Mały stawek w Pięciu Stawach cały wieńcem okołą. Czasem tak, jakby wiatr którą oderwał z łańcucha, podleci w górę, zachyboce się w powietrzu i znowu na dół, do łańcucha spadnie.

Stanisław Witkiewicz, *Krokusy* (1897).

Źródło: domena publiczna.

Nie ma prostej analogii między poezją a prozą Tetmajera. *Melodia mgieł nocnych* jest typowym wierszem **impresjonistycznym**, w którym poeta skupia się na opisanu wrażeń zmysłowych, na brzmieniu języka. W opowiadaniach, choć niektóre z nich mają znamiona impresjonizmu, najważniejsza jest treść – kreacja mitycznej, starodawnej krainy zamieszkałej przez rodowitych górali o charakterystycznym temperamencie i oglądzie świata.

Słownik

dekadentyzm

(fr. *décadence* – chylenie się ku upadkowi) postawa, która ukształtowała się pod koniec XIX wieku, charakteryzująca się pesymistycznym podejściem do rzeczywistości, przekonaniem o zmierzchu kultury i poszukiwaniem sposobów na wypełnienie odczuwanej pustki. Duży wpływ na rozwój dekadentyzmu miały powieść Jorisa-Karla Huysmansa *Na wspak* oraz filozofia Arthura Schopenhauera

impresjonizm

(łac. *impressio* – wrażenie, odbicie) powstały w latach 70. XIX wieku kierunek w malarstwie europejskim skupiający się na odtwarzaniu chwilowych, subiektywnych wrażeń zmysłowych, który silnie oddziałwał na inne sztuki, w tym na literaturę. Za jego prekursora w obrębie malarstwa uważa się Édouarda Maneta, do czołowych przedstawicieli należeli zaś m.in. Claude Monet, Auguste Renoir oraz Edgar Degas. Elementy impresjonistycznej poetyki inspirowanej osiągnięciami francuskich malarzy można odnaleźć w twórczości m.in. Stéphane'a Mallarmé'go, Paula Verlaine'a, Kazimierza Przerwy-Tetmajera czy Jana Kasprowicza

Podhale

wyróżniające się odrębnością kultury terytorium na północ od Tatr, zajmujące teren górnego dorzecza Dunajca

szydło

metalowe narzędzie o kształcie kołka służące do klucia twardego materiału

upłaz

spłaszczenie w obrębie ściany skalnej, poziome lub lekko nachylone, oddzielające od siebie bardziej strome części stoku

żgać (żgnąć)

mocno uderzyć, sprawić ból

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Na podstawie galerii interaktywnej sporządź mapę myśli, w której umieścisz wszystkie najważniejsze tematy i cechy zbioru opowiadań *Na Skalnym Podhalu*.

- [i]Na Skalnym Podhalu[/i]

-
-
-
-
-
-

Leon Wyczółkowski, *Tatry* (1911).

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 2

Porównaj kreację górskiego pejzażu ukazaną na obrazie Leona Wyczółkowskiego *Tatry* i w zbiorze *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Sprawdź się

Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)

Cicho, cicho, nie budźmy śpiącej wody w kotlinie,
lekko z wiatrem płasajmy po przestworów głębinie...
Okręcajmy się wstęgą naokoło księżycy,
co nam ciała przezrocze tęczą blasków nasycy,
i wchłaniajmy potoków szmer, co toną w jeziorze,
i limb szумы powiewne, i w smrekowym szept borze,
pijmy kwiatów woń rzeźwą, co na zboczach gór kwitną,
dźwięczne, barwne i wonne, w głąb wzlatujmy błękitną.
Cicho, cicho, nie budźmy śpiącej wody w kotlinie,
lekko z wiatrem płasajmy po przestworów głębinie...
Oto gwiazdę, co spada, lećmy chwycić w ramiona,
lećmy, lećmy ją zegnać, zanim spadnie i skona,
puchem mlecza się bawmy i ćmy błoną przezroczą,
i sów pierzem puszystym, co w powietrzu krąg toczą,
nietoperza ścigajmy, co po cichu tak leci,
jak my same, i w nikle oplatajmy go sieci,
z szczytu na szczyt przerzućmy się jak mosty wiszące,
gwiazd promienie przybiją do skał mostów tych końce,
a wiatr na nich na chwilę uciszony odpocznie,
nim je zerwie i w płąsy pogoni nas skocznie...

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 230.

Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij tekst.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer był jednym z wielu/jednym z nielicznych młodopolskich twórców związanych z Zakopanem i Tatrami. W górskich wyprawach widział lek na dekadencję, przeciwstawiał je/podobnie jak w sztuce i miłości. *Melodia mgieł nocnych* i *Na Skalnym Podhalu*, prawdopodobnie jego najśłynniejsze tatrzańskie dzieła, powstały w tym samym czasie/w różnych okresach. Łączy je fascynacja pięknem górskiego krajobrazu i umiejętność przedstawienia świata z perspektywy natury/górali.

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj i scharakteryzuj bohatera wiersza oraz osobę mówiącą w utworze *Melodia mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Zapoznaj się ze słownikową definicją synestezji. W tabeli zapisz przykłady zastosowania synestezji w literaturze modernizmu na przykładzie wiersza Kazimierza Przerwy-Tetmajera *Melodia mgieł nocnych*. Uzupełnij tabelę.

Definicja: synestezja

czucie, postrzeganie, współodczuwanie, łączenie i przekształcanie różnych wrażeń zmysłowych; w psychologii – pojawienie się przy określonym bodźcu zmysłowym (np. słuchowym) wrażeń zmysłowych innego rodzaju (np.: wzrokowych czy dotykowych). Mechanizm synestezji stanowi motywację wielu zjawisk z zakresu językowego symbolizmu dźwiękowego. W mowie potocznej, a przede wszystkim w poezji synestezja przejawia się w zmetaforyzowanych wyrażeniach, w których pewne doznania zmysłowe są przedstawione w kategoriach właściwych innemu zmysłom (np. słodkie wonie, dotyk ciszy, błękitna nuta, gęsta ciemność) bądź w których zakres stosowania kategorii zmysłowych ulega rozszerzeniu przez powiązanie ich z pojęciami abstrakcyjnymi (np. czarna rozpacz, gorzkie doświadczenie, krzyk duszy). Jednym z charakterystycznych rodzajów synestezji jest barwne słyszenie. Ujęcia synestezyjne mogą być podstawą rozbudowanych obrazów poetyckich, np.

“ Zimne światło skurczone do listka

Ostatniego na brzozie

Odleciało bladożółte we mgłę

(J. Przyboś, *Sen i przebudzenie*.)

Szczególną wartość poznawczą przyznawała synestezji poetyka symbolizmu.

Źródło: *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 551.

Wrażenia zmysłowe	Przykłady z wiersza <i>Melodia mgieł nocnych</i>
RUCH	
BARWA	
DOTYK	
ZAPACH	

Wrażenia zmysłowe	Przykłady z wiersza <i>Melodia mgieł nocnych</i>
DŹWIĘK	

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, w jakim celu poeta zastosował synestezyjność w wierszu *Melodia mgieł nocnych*.

Ćwiczenie 5

Na podstawie całego wiersza *Melodia mgieł nocnych* wyjaśnij znaczenie i funkcję tytułu tego tekstu lirycznego.

Ćwiczenie 6

Wpływy jakiego kierunku literackiego można zauważyć w poniższym fragmencie opowiadania *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*?

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach

Ponad nim skały ogromne, białe od śniegów i czarne, gdzie śniegi spłynęły, i – niebo niebieskie, złotobłękitne, pełne blasku i białych, lotnych, pierzastych obłoków, chmurek i mgieł...

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 250.

☐ ekspresjonizm

☐ symbolizm

☐ naturalizm

☐ impresjonizm

Ćwiczenie 7

Na podstawie znanych ci fragmentów zbioru opowiadań *Na Skalnym Podhalu* opisz w 100 słowach przedstawioną w nich mentalność górali.

W opowiadaniu *Jak Jasiek z Ustupu, Hanusia od Królów i Marta Uherczykówna z Liptowa śpiewali w jedno słoneczne rano ku sobie* pojawia się pieśń autorstwa Kazimierza Przerwy-Tetmajera, która często była uważana za utwór ludowego pochodzenia. W rozprawce na 200 słów odpowiedz, co mogło skłaniać czytelników do takiej interpretacji.

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Jak Jasiek z Ustupu, Hanusia od Królów i Marta Uherczykówna z Liptowa śpiewali w jedno słoneczne rano ku sobie

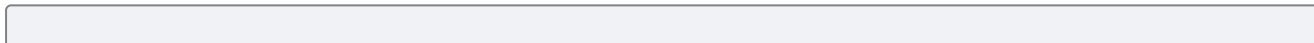
Hej Krywaniu, Krywaniu
wysoki!
Płyną, lecą spod ciebie
potoki! –
Tak się leją moje łzy
jak one,
hej łzy moje, łzy niezapłacone...

Hej Krywaniu, Krywaniu
wysoki!
Płyną, lecą nad tobą
obłoki –
Tak się toczy moja myśl
jak one,
hej te myśli, te myśli stracone...

Hej Krywaniu, Krywaniu
wysoki!
Idzie od cię szum lasów
głęboki,

a mojemu idzie żal kochaniu – –
hej Krywaniu, Krywaniu, Krywaniu!...

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Jak Jasiek z Ustupu, Hanusia od Królów i Marta Uherczykówna z Liptowa śpiewali w jedno słoneczne rano ku sobie*, [w:] tegoż, *Na Skalnym Podhalu. Wybór*, oprac. Jacek Kolbuszewski, Wrocław 1998, s. 124–125.

Napisz rozprawkę na 200 słów, w której odpowiesz na pytanie:

- Czy o obrazowaniu w poniższym fragmencie opowiadania Tetmajera *Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach* można powiedzieć, że jest ono impresjonistyczne?

((Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Zimowe panny albo o Maćku, który przepadł w górach

I wszedł w las, co domu jego niedaleko był, a tu wode ze źródła bije, czysta, rzeźwa i ogromna. Napił się jej Maciek, przyklęknawszy, ręką – zimna była, jak lód. Od tej wody coś dziwnego w nim się stało. Jakby zatęgło, zalodniało w nim wewnątrz i jakby zalodziła się w nim głowa. Coś jasnego, ostrego, świetlanego wypełniło mu ciemię. – Cyk słońce we łbie dostał, cy co? – pomyślał.

I niesłychana jasność strzeliła mu przez oczy. Wszystko, każda trawa, każda gałązka nabrała wyrazistości po prostu kryształnej. – Tak jak kieby mi gwiazdy do ocy wprawił – myślał.

I serce go nie bolało wcale, że szedł i nawet nie pamiętał o tym, że chory był i łażać nie mógł od lat dwudziestu.

Gdy minął las, południe było. Olbrzymie upłazy zielone już jaśniały pośród smreków na turniach. A gdy minął upłaz, wydobył się na zwał kamienny, a za tym zwałem zieleniała znów do słońca jakoby łączka, potokiem przzerwana na dwie nierówne części, mały skrawek i większą płasienkę. I głazy potężne leżały nad potokiem, a gdy Maciek dotknął ich ręką, uczył, że są ciepłe od słońca.

Praca domowa

Wybierz jedno z opowiadań zbioru *Na Skalnym Podhalu* i opisz charakter głównego bohatera. Zastanów się, czy jego cechy są typowe dla przedstawicieli ludu góralskiego.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: Język polski

Temat: Wizja gór w *Melodii mgieł nocnych* i *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza

Przerwy-Tetmajera

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło

encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

8) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego: aliterację, paronomazję, kontaminację, metonimię, synekdochę, synestezję, odmiany inwersji, gradację; określa ich funkcje;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpoznaje cechy poetyki wiersza *Melodia mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)* i zbioru opowiadań *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera;
- porównuje kreację górskiego pejzażu w *Melodii mgieł nocnych (Nad Czarnym Stawem Gąsienicowym)* i *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera;
- analizuje wskazane teksty literackie w kontekście historycznoliterackim i kierunków: impresjonizmu, symbolizmu;
- rozpoznaje nawiązania do tradycji i mowy góralskiej we wskazanych tekstach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie rozmawiają o swoich wrażeniach z pobytu w górach. Mówią o uczuciach, wspomnieniach, nazywają emocje. Mówią też o warunkach bezpiecznej wędrówki i zasadach dbania o piękno krajobrazu górskiego.
2. Nauczyciel podaje cel lekcji i temat zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel dzieli klasę na dwa zespoły. Pierwszy wykonuje zamieszczone w e-materiale ćwiczenia do wiersza *Melodia mgieł nocnych*, drugi wykonuje ćwiczenia dotyczące *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera. Po wykonaniu ćwiczeń wybrani uczniowie z obu zespołów wymieniają się odpowiedziami do poszczególnych zadań.
3. Nauczyciel zadaje pytania:
 - *Tatry w wierszu Melodia mgieł nocnych fascynują czy przerażają?*
 - *Józek Smaś imponuje swoją postawą czy zniechęca do siebie?*Uczniowie udzielają odpowiedzi.
4. Uczniowie zapisują na tablicy cechy gór, które uznają za wartość pejzażu tatrzańskiego:
 - majestat,
 - poczucie mocy,
 - potęga natury,
 - nieskalana czystość,

- oddalenie od cywilizacji,
- kojące oddziaływanie.

Wskazani przez nauczyciela uczniowie wybierają jedną cechę i w jej kontekście charakteryzują krajobraz tatrzański i postawę osoby mówiącej w wierszu *Melodia mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

5. Uczniowie zapisują na tablicy cechy, które uznają za pozytywne w kreacji górala:

- dostojność,
- duma,
- godność,
- zaradność,
- uroda fizyczna,
- fantazja,
- siła,
- poczucie wolności,
- niezależność,
- przywiązanie do tradycji,
- racjonalizowanie rzeczywistości.

Wskazani przez nauczyciela uczniowie wybierają jedną cechę i w jej kontekście charakteryzują bohatera oraz jego zachowanie w *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

6. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Galeria zdjęć interaktywnych”. Prosi uczniów, aby dobrali się w pary i wspólnie wykonali polecenia z multimedium. Chętne osoby prezentują swoje odpowiedzi.

7. Uczniowie wyjaśniają, na czym polega impresjonistyczna postawa podmiotu lirycznego w wierszu *Melodia mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera (wrażliwość, chwilowe doznania, melancholijność, tworzenie „krajobrazu duszy”).

8. Uczniowie wyjaśniają, na czym polega moralizatorska postawa narratora w *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera i czego się można od niego nauczyć.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie zapoznają się z fragmentem wypowiedzi Bożeny Chrzastowskiej i na tej podstawie omawiają stylizację gwarową w *Na Skalnym Podhalu* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Literatura a różne odmiany współczesnej polszczyzny
(stylizacja gwarowa)

„Stylizacja językowa prócz korzyści narzuca również pisarzowi pewne ograniczenia. Najwyraźniej rysują się one w wypadku użycia gwary w dziele literackim. Słownictwo gwary charakteryzuje się wyrazistością i egzotyczną odmiennością od języka ogólnego, ale obejmuje w większości wyrazy uwarunkowane życiem i obyczajami wiejskimi, ubogi natomiast zasób wyrażen abstrakcyjnych ze wsią nie związanych. Wpływa to na nieograniczoną nośność intelektualną języka gwarowego. Jeśli więc dialekt staje się

jedynym systemem językowym w utworze, jak w *Na skalnym Podhalu* Tetmajera, konieczne jest zharmonizowanie go z ukazywanym środowiskiem i jego możliwościami. Ponadto postulat życiowej prawdy wymaga, by środowisko wiejskie charakteryzowały zarówno realia i obyczaje, jak i język, by chłop nie tylko ubierał się w strój regionalny, ale i mówił językiem swego regionu”.

Bożena Chrzastowska, *Poetyka stosowana*, Warszawa, 1978, s. 129.

2. Uczniowie wyjaśniają, na czym polega antropomorfizacja ulotnych zjawisk atmosferycznych w *Melodii mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Praca domowa:

1. Wybierz jedno z opowiadań zbioru *Na Skalnym Podhalu* i opisz charakter głównego bohatera. Zastanów się, czy jego cechy są typowe dla przedstawicieli ludu góralskiego.
2. Mitologizacja gór i góralszczyzny (ziemi, ludzi, historii). Napisz referat na ten temat, wykorzystując utwory Kazimierza Przerwy-Tetmajera.
3. Porównaj sposób ukazania zmienności nieba w wierszu *Melodia mgieł nocnych* Kazimierza Przerwy-Tetmajera oraz w wierszu *Chmury* Wisławy Szymborskiej.

Wisława Szymborska
Chmury

Z opisywaniem chmur
musiałabym się bardzo śpieszyć –
już po ułamku chwili
przestają być te, zaczynają być inne.

Ich właściwością jest
nie powtarzać się nigdy
w kształtach, odcieniach, pozach i układzie.

Nie obciążone pamięcią o niczym,
unoszą się bez trudu nad faktami.

Jacy tam z nich świadkowie czegokolwiek –
natychmiast rozwiewają się na wszystkie strony.

W porównaniu z chmurami
życie wydaje się ugruntowane,
omal że trwałe i prawie że wieczne.

Przy chmurach
nawet kamień wygląda jak brat,
na którym można polegać,
a one cóż, dalekie i płache kuzynki.

Niech sobie ludzie będą, jeśli chcą,
a potem po kolei każde z nich umiera,
im, chmurom nic do tego
wszystkiego
bardzo dziwnego.

Nad całym Twoim życiem
i moim, jeszcze nie całym,
paradują w przepychu jak paradowały.

Nie mają obowiązku razem z nami ginać.
Nie muszą być widziane, żeby płynąć.

Wisława Szymborska, *Chmury*, [w:], taż, Tutaj, Kraków, 2016.

Kto jest bohaterem tekstu?
Kto w tekście mówi oprócz mgieł
W jakiej sytuacji zostały ukazane mgły?
Na czym polega antropomorfizacja w tekście?

Materiały pomocnicze:

- *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2016.
- Maria Podraza-Kwiatkowska, *Somnambulicy, dekadenci, herosi. Studia i eseje o literaturze Młodej Polski*, Kraków, 1985.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą się zapoznać z sekcją multimedialną, aby aktywnie uczestniczyć w lekcji.